

ПЕСНИ ЗА МАКЕДОНИЈА

SONGS ABOUT MACEDONIA

ПЕСНИ О МАКЕДОНИИ

„Историјата на македонската песна не е ограничена само на херојско-епските легенди и покрај слабите рефлексии на ајдучката ера од минатото. Политичките бури по несреќниот датум на Берлинскиот конгрес, кој целосно ги зароби народните духови во Македонија, ја измести релативно воспоставената традиција на креативните песнички форми на овој народ. Целосно се предаде - и по дух, економски, и просветно и со лично учество - на револуционерната организација со веќе дефинирана и позитивна национална и политичка свест за еднаквост во семејството на Јужните Славјани, населението високо во својот поглед ги издигна сите свои претставници, со радост и тревога ја следеа нивната активност, им помагаа без ограничување и ги бележеа нивните подвизи во инспирирани песни. И овие песни беа навистина револуционерни: нивната форма е неизвесна, таа е жива, сè уште се формира, непостојана.“ - пишува бугарскиот етнограф и фолклорист Христо Вакарелски во 1946 година. (Дух и содржина на македонската народна песна“, Македонска мисъл, кн. 3-4, год. 2, 1946)

Христо Вакарелски (с. Момина клисура, 15.XII 1896 – Софија, 25. XI 1979) е етнограф и фолклорист. Студирал словенска филологија на Универзитетот „Свети Климент Охридски“ во Софија од 1919 до 1923 година, а специјализирал словенска етнографија во Варшава во 1925-1927 година. Од 1927 до 1940 година, Христо Вакарелски бил асистент и кустос во Националниот етнографски музеј во Софија. Во 1941-1944 година бил директор на Народниот музеј во Скопје, а потоа бил директор на Националниот етнографски музеј во Софија од 1945 до 1948 година, каде што останал до 1962 година. Основач и претседател на Бугарското природно-научно друштво. Неговите студии и студии го дефинираат како еден од водечките бугарски етнографи и фолклористи во 20 век. Во 1965 година ја добива наградата Хердер.

Во продолжение на својата анализа на македонската народна песна во статија „Духот и содржината на македонската народна песна“, објавена по завршувањето Втората светска војна во „Македонска мисла“, орган на Македонскиот научен институт од Софија, односно кога Софија ја признава посебноста на македонскиот народ, Х. Вакарелски ќе забележи:

„Револуцијата беше во душите на целиот народ и толку длабоко што ја наруши дури и гранитната адаптација на мирниот епски широк начин на пишување песни. „Ајде море, кукни-кукни!“, „Ајде жалај ме!“, „Ај излези Ѓурѓо!“, „Еј го фанаа Петрета Михов!“, „Бог да го прости Миле поп Јорданов!“, „Ајде браќа, да минеме!“, „Црна се чума зададе“, „Македонијо, ој злочеста!“, „Оздола иде велешката чета!“, „Изленал Мишо војвода!“, „Бре Гине, Гине, бре калеш Гине! “ итн се карактеристични и никако не типизирани воведни извици за овие песни.

Во овие песни се извезени имињата на стотина народни херои. Тука се Гоце Делчев, Тома Давидов, Братја Секулички, Миша Развигоров, Јордан Вардаро, Стојан Бочваро, Мирчо Велешки, Петре Михов, Миле поп Јорданов, Леонид војвода, Димчо могиљчето, Пито Гулев, Парашкев Цветков и многу уште други - повеќе или помалку познати.

Десетте години во кои се создаваше и развиваше македонското движење, особено неговиот највисок израз, Илинденското востание од 1903 година, не беа доволни за револуционерната песна да созрее и да се искристализира во својата карактеристична форма. Таа остана како една разновидност со сите знаци на длабоко навлегување во песничкото сознание на народот, од каде ќе излезе конечно завршена.

Српската и грчката власт над Македонија, како над некој безимен регион со софистицирани денационализаторски режими, не дозволија понатамошен развој на револуционерната македонска песна.

* * *

Годините на револуционерното движење против германскиот фашизам и за целосна сопствена слобода (1941-1944), во кои се обликуваше партизанската борба, дадоа нов и последен поттик на творештвото во народен стил. Ова творештво, за разлика од ајдучкото, а донекаде и од револуционерното, потекнува од средината на самите партизани и од нив оди кај народот. Но, краткотрајното движење, поради својата среќно постигната цел, не дозволи да се обликува новородената партизанска песна. Денес за тоа може да се зборува повеќе квантитативно, а не квалитативно. **Во овој поглед, македонската партизанска песна е побогата од партизанската песна во Бугарија, но го зазема второто место по српската.**

Формално, значајна е нејзината поврзаност со постарата народна песна:

Гледах ме, гледај, ах мило либе,

Нагледај ми се!

Днеска сам тук, шарено пиле

Утре ке одам,

Утре ке одам млад партизанин

В Славеј планина.

Оттам ке гледам, ах мило либе,

Славна Дебарца.

Славна Дебарца се попленета,

Се попалена.

Ја попленија, ја попалија,

Ја попалија, ах мило либе,

Клети фашисти.

Втората карактеристика на македонската народна песна е нејзината митскост. Во најстарите историски мотиви оваа карактеристика е органски вклучена. Забележителна е легендата за придобивање на Марковата јунаштина, која исто така е оформена во убава песна. Ѓурга самовила, Вида самовила итн. се посестрими на Крали Марко и на ред други херои од неговата класа. Губењето на силата кај Крали Марко, неговата смрт и.т.н. се испреплетени со учество на едни или други митски сили, а во одредени случаи во голема мера го затапуваат историскиот елемент во мотивот. Подеднакво широко место како самостојни песнички мотиви имаат и самовилите ... во македонската народна епика...

Во тој поглед, македонската песна малку се разликува од творештвото во соседните земји на исток, запад, север и југ. Меѓутоа, присуството на митолошките слики на сонцето, змејот и змијата, како и наметката и ламјата во народната песна источно од Македонија и нивното релативно послабо присуство во македонската народна уметност попрецизно ја дефинираат тематската страна на македонската песна како посиромашна во митолошки однос.

* * *

Митските песни, кои вклучуваат и многу библиски величествени од родот како оние за Свети Никола и неговите чуда на морињата, Свети Петар во рајот и неговите грешни родители, Свети Петар гради манастири или Св. Гора, Св. Ѓорѓи ја убива ламјата и други. Овој циклус е природната врска на историско-митското со новозаветните и подоцна с воопшто о религиозно-епските легенди. Сите овие разновидности, главно во однос на заплетот, имаат заеднички, обединувачки формален аспект. Ова е нивниот квалитет на баладата. Мистериозното, загадочно-сугестивно посебно се истакнува во нив. Во овој поглед, љубовната балада со идеја за вечна и задгробна неразделност на љубовниците, поразителни испити во животот итн. создаваат извонредна моќ на чувство кај браќата, сестрите, мајките или синовите и ќерките. Тага за син или ќерка во затвор, тага - предизвикана од неправда на брат или мајка, љубов кон избраната девојка, страдање од незаслужена сиромаштија и несреќа, и покрај огромната и чесна напорна работа итн. - доведуваат до чудото на преобразување во птици, елени, кошути или чудото на целосна среќа. **Богатството на духовни сили издигнато во поетски визији, во делото на Македонецот не е инфериорно во однос на ниту еден од околните народи.** Секогаш во толкаво богатство на слики и поетски конструкции, а баладите се изразуваат во мотиви исткаени на идејата за магичната моќ на одредени дејства, зборот или песната....

Во своето богатство на заплет, македонската народна песна ги вклучува и сите речиси типични балкански мотиви изградени на платното на демонски манифестираните страсти...

Во сите баладни варијанти - дадени најчесто во широка епска форма својствена за историската херојска песна, македонскиот пејач ја задржува позицијата на неутрален арбитар. Неговиот морален карактер, сепак, се гледа како општа позадина на целината. И оваа позадина е секогаш одлучно и христијански чесна и храбра.

* * *

Кога ќе се остават настрана сите досега споменати до тука делови од народната песна, која повеќе или помалку го претставуваат епскиот дел од македонското народно

творештво, не можеме да не посветиме толку внимание и на лирскиот дел. И, ако може да се каже дека епот открива значаен дел од суштината на народниот живот и народната култура во минатото и некои од најизразените политички, религиозни, општествени и морални идеи и идеали врз кои се формирал овој живот, за лириката треба да се истакне дека е огледало на најинтимните линии по кои се движи вистинскиот живот на луѓето и денес. Македонецот е отсликан како наменска цел во неговата лирска песна, која сè уште не ја напуштил на сметка на некоја литературна и модерна поетска продукција.

Еден од највредните тематски аспекти на македонската народна песна е посебната чувствителност кон убавините на природата. Во овој поглед, Македонецот го држи едно од првите места меѓу соседите. Песната за природата е специфична, кратка и набиена како најретките достигнувања на генијалните творци на словото:

Ни прела гора ни ткала,

Са зима болна лежала!

Како ми дојде Ѓурѓовден,

Сама се гора облекла

Се во зелена долама,

Се во зелено кадифе!

...Тематски, народната лирика на Македонецот го опфаќа целиот живот, доказ за тоа е секоја малку пообемна збирка на народни песни од Македонија. (Првиот доказ е зборникот на бр. Миладиновци, вториот - зборниците на Ст. Веркович). На видно место стои цената што се дава на убавото во животот. По овие линии, убавиот човек,

надворешно витката и згодна девојка се предмет на често и разновидно пеење:

Момиче тенко-високо,

В градина ли си никнало

Ил си од Бога паднало!

или Омировскиот стил во охридската песничка :

Чие е она девојче,

Што рано рани на вода?

От сите моми по-арно

От калешести неести

От црнооки вдоици?

.....

Тоа се карактеристичните начини на поетскиот восхит во листата на македонскиот народ. Духовните квалитети блескаат во изгледот на една личност. Народниот пејач го

остава тоа да се разбере само по себе. Значењето на духовниот и моралниот карактер на човекот пејачот го изразил во многубројните, едни од најпопуларните во Македонија, хумористични песни, во кои мета на смеата не се само надворешното неуредност, туку и мрзеливоста, несмасноста и простотијата. Овие често индивидуални недостатоци. Македонскиот народен пеач во нив гледа како на вистински пороци и затоа не ги штеди:

Момче невеста фалеше : —

— Имам невеста работна —

На ден си нишка тегнеше

А во недела вретенце

И во месецот пасменце. . .

На ист јазик паднал и мрзливиот маж - „Невеста момче фалеше “ Задоцнета младост, младешки страсти во старост - смешните слики на таквите старци и баби; суетното фалење со имот и богатство кај сиромашните и скржавите, претераното пијанство, прекумерната заљубеност или заљубеност до самозабрав, отсуност и сл., се меѓу омилените теми на духовитиот стих кај народот. За поголем уметнички ефект, народниот пејач ги прикажува комичните ситуации во интимни или општествените односи во алегориските слики на инсекти, сверови, птици и сите видови од животинскиот или растителен свет на природата...

... За хуморот во нивните песни, може да се каже дека македонскиот народ зазема водечко место меѓу Бугарите и Србите. Не случајно свадбените обичаи во Македонија, како народна драма, имаат значителен број на хумористични интермедиумски песни упатени до тештата, свекрвата и др. личности важни во обредите и церемониите...”

(продолжува)

Подготвил Т. Каранфилов